

EYÜP'Ü PLANLAMAK

Prof. Dr. Zekiye YENEN

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesidir. Lisans ve yüksek lisans öğrenimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde, doktora öğrenimini İstanbul Teknik Üniversitesi'nde şehircilik alanında yapmış, 1975-79 yılları arasında mimar olarak çalışmıştır. 1980 yılından bu yana Yıldız Teknik Üniversitesi'nde akademik yaşamını sürdürmektedir. Uzmanlık alanı kentsel tasarım ve kent tarihi kapsamında Türk kentleridir. Osmanlı dönemi Türk kentlerinin tarihi, kültür birikiminin planlanmada değerlendirilmesi, turizm sektörü-planlama ilişkileri, İstanbul'un mekansal gelişimi ve genel biçiminin değişimi konularında bilimsel çalışmaları ve yayınları vardır. İngilizce bilen Zekiye Yenen halen İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Üyesidir.

Eyüp'ün planlanması kısa bir yazının çerçevesine sığmayacak bir konu olduğundan bu bildirinin kapsamı Eyüp'deki planlama konularına dikkat çekmek ile sınırlı tutulmuştur. Bildiri Eyüp ve Haliç ile ilgili kurumumuzda yaptığımız akademik çalışmalar ve bu çalışmaların verilerinin kamuoyuna sunulduğu ve tartışıldığı bilimsel yazılardan yararlanılarak üretilmiştir. Konunun ele alınış yöntemi; planlama konularını Eyüp'ün sorunlarını açıklayarak sıralamak ve konulara; İstanbul Metropolitan Alanı içinde Eyüp ilçesi bütünlüğünde, giderek Eyüp merkez yerleşmesi ölçüğünde değinmek şeklindedir.

1. GİRİŞ

Eyüp ilçesi güney-kuzey doğrultusunda Haliç'ten Karadeniz'e uzanan bir alanda yer almaktadır. Bu alanda; Haliç'te ve Karadeniz'de kıyı şeridinde, içmesuyu kaynakları ve orman alanlarından kurulu doğal değerlere, bunun yanı sıra Haliç doğal suyolunun önemli bir yerleşmesi niteliğindeki tarihi kent merkezine sahiptir. (Harita 1)

Eyüp;

- konut alanları ile içiçe konumlanmış sanayi alanları,
- büyük kısmı yasadışı oluşmuş ve dönüşüm de geçirmiş, yaşanabilirlik standartları sınırlı 1950 sonrası konut alanları,
- maden ocakları,
- karayolları, ulaşım ve donatım sorunları,
- surlar, mezarlıklar,
- askeri alanlar ile

İstanbul'un yaşadığı farklı dönemlerin kendine özgü yapısal özelliklerinin tümünün izlenebildiği bir yerleşme durumundadır. Aşağıda bu çok elemanlı yerleşmenin planlama disiplini ilgilendiren sorunları, Eyüp'ün kent kültüründeki değeri gözetilerek, özetlenmektedir.

2. PLANLAMA SORUNLARI

2.1. yönetimsel sınırlar – denetim sorunları

Günümüzde Eyüp, Bayrampaşa ve Gaziosmanpaşa ilçeleri, aralarında doğal eşik bulunmaksızın, bütünlük bir yapıdadır. Evvelce varolan topoğrafik eşikler yasadışı gelişme

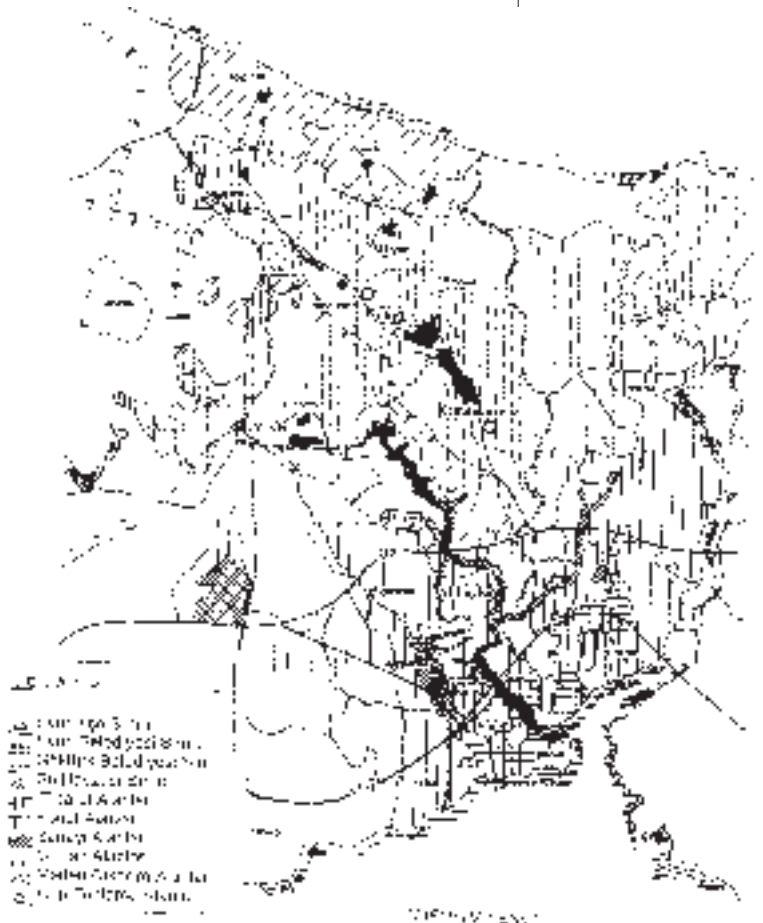
sürecinde yapılaşmış, bağlı olarak gerek mahalle gerek ilçe sınırlarına yönelik tutarlı nedenler gösterebilmek olanaksızlaşmıştır. (Harita 2) Dikkati çeken bir nokta da Eyüp ilçe sınırları içindeki Alibeyköy'ün merkezle organik bağlarının sınırlı olduğudur.

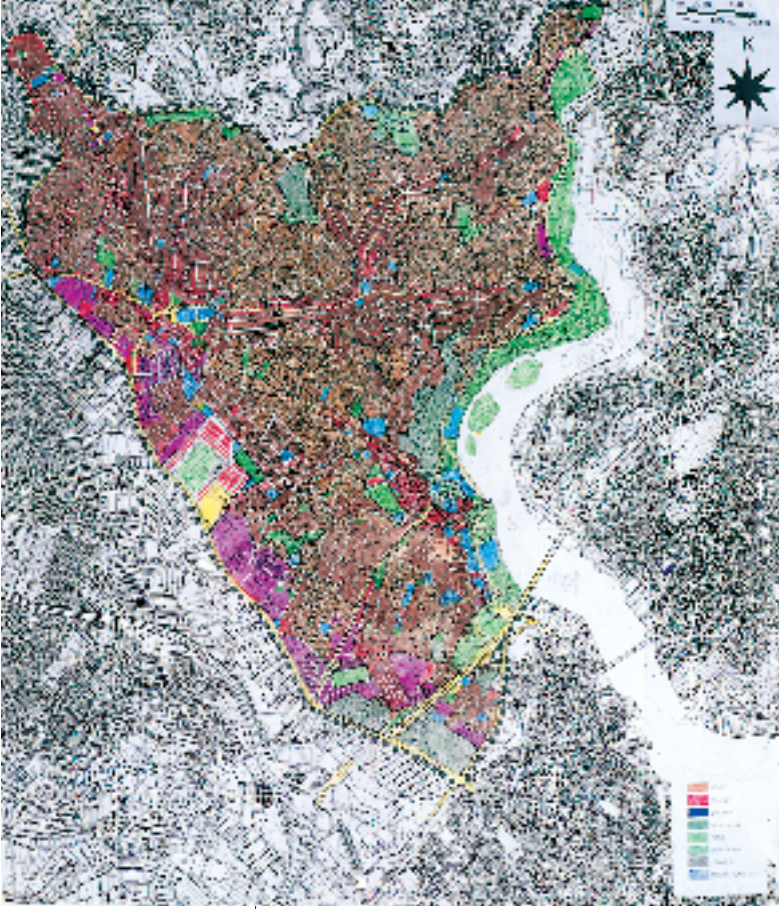
Eyüp ilçesine bağlı kırsal yerleşmelerde de bu sorunun benzeri durumlar söz konusudur: Alibeyköy Su Toplama Havzası içinde kalan Yayla ve Pirinçi köyleri ulaşım bağlantıları ile ilgili olarak Sultançiftliği, Habibler ile yaşamaktadır; Kemberburgaz ve Göktürk ise Kağıthane ilçesinin hinterlandında geribölgesinde olup ulaşım bağlantıları bu ilçe üzerinden Şişli-Mecidiyeköy'e yönelmiş durumdadır. Bu durum Eyüp merkez yerleşmesinin yönetsel hinterlandı ile doğrudan ilişkilerinin sınırlı olduğunu ve kentsel yerleşmenin geribölgesini denetim sorunlarına işaret etmektedir. (Harita 1)

Gerçekte Eyüp ilçe merkezinin kentsel yerleşme ölçüğünde de denetim sorunları vardır. Eyüp kentsel yerleşmesinde ticaret mer-

Harita 1 – Eyüp İlçesi: sınırlar, yer adları, arazi kullanış

Kaynak: E. Koç vd. (1999) İstanbul Metropolitan Alanında Çevre ile Uyumlu Kentleşme Olgusunda Eyüp Örneği, Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu–17.19 Şubat'99, İ. Öztürk vd., ed., İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye İSTAÇ, şekil 2, s. 131.

Harita 2 – Eyüp ve Yakın Çevresi – Kentsel Alanda Arazi Kullanış

Kaynak: Z. Yenen vd., ed. (2000) *Eyüp, Dönüşüm Sürecinde Sosyal – Ekonomik – Mekânsal Yapı, İstanbul: Eyüp Belediyesi*, harita 4.7, s. 145.

kezi ile ilişkiler açısından dört farklı altbölge olduğu anlaşılmaktadır:

- Tarihi çekirdek ve yakın çevresi – resmi kurumlar
- Halic Köprüsü kavşağı ve bağlantı yolları ile Eyüp bütününden ayrı kalan Defterdar Mahallesi,
- Rami-Topçular aksındaki (metropolitan ölçekte de hizmet veren) sanayi alanları komşuluğundaki alanlar ve
- Gaziosmanpaşa merkezi ile yaşayan alanlar.

2.2. sanayi alanları

19. yüzyılda ve 1936 Prost Planı ile Halic kıyılarındaki arazi kullanımın sanayi tesisleri lehine değerlendirilmiş olması, 1950-56 sanayi planı ile Topkapı ve Rami'nin sanayi tesislerine sonucu bu bölgede;

- Topkapı Sanayi Bölgesi (1952-53),
- Keresteciler Sitesi ve
- Rami - Topçular Sanayi ve Küçük Sanayi Alanı ortaya çıkmıştır. Bu sonuçta Tarihi Yarımada içinde yerleşmiş bulunan sanayinin

zaman içinde Surdışı'ndaki bölgelere kaymasının da rolü olmuştur.

İstanbul'un ve bağlı olarak Eyüp'ün plansız görünümünde sanayinin yerleşiminin belirleyici rolü vardır. Sanayi tesislerinin yerleşimi kararları; 1950'li yıllarda belirginleşen Anadolu'dan göçün Surdışı'ndaki sanayi tesisleri çevresine yönelmesi ve Menderes döneminde, Prost Planı'nın yaklaşımı doğrultusunda, Rami Kışla Caddesi'nin Eyüpsultan Külliyesi'ne doğrudan bağlantı yolu olarak tesisinin etkisi ile Eyüp, Balkan muhacirlerinin yerleşme alanı kimliğindeki, Rami yerleşmesi ile birleşmiş, sanayi ile içiçe girerek kuzeybatıya doğru büyümüştür. (Harita 2)

1980'lerde başlatılan Halic'in temizlenmesi operasyonları sırasında Halic kıyılarındaki yer alan sanayi tesisleri kaldırılmış, ancak bugün Halic'in kirlenmesinde ve Halic'e kavuşan vadilerdeki plandışı yapılaşmada önemli rolü olan Rami'deki ve Alibeyköy - Kağıthane vadilerindeki sanayi tesisleri bu uygulamanın dışında tutulmuştur.

1:50 000 İstanbul Metropolitan Alanı Alt-bölge Nazım Plan (1995) kararlarında ise ulusal ve uluslararası pazara sahip Rami-Topçular aksı sanayiden dönüşümlü merkezi iş alanı - MİA, Alibeyköy - Kağıthane vadileri ise yeşil alan olarak planlanmıştır. Beklenen dönüşümün (burada yer alan kimya, ilaç, metal, makine, plastik madde, tekstil, deri, kağıt gibi çevreyi olumsuz etkileyen sanayi türleri ile gıda, kereste, cam sanayii tesislerinin hizmet işlevine dönüşecek olmasının) merkezde neden olacağı işlevsel dönüşüm, konut alanlarının dönüşüm süreci, Eyüp'ün tarihi kimliği ve donatı eksiklerinin karşılanması açısından potansiyel önem taşımaktadır.

2.3. konut alanları

Bir yerleşmede farklı sosyal ve ekonomik yapıdaki gruplara yönelik konut alanlarının bulunması doğal bir gelişmedir. Eyüp'teki konut alanları bu bakımdan zengin bir çeşitlenme içindedir. Eyüp ilçe merkezi ve çevresindeki barınma alanları 'kentsel alandaki konut alanları' ile 'kırsal alandaki konut alanları' olmak üzere iki kategoride incelenebilir. Her iki kategoride de farklı dokular yer almaktadır.

2.3.1. Eyüp'ün **kentsel nitelikteki konut alanlarının** nüvesi İstanbul'un ilk sultan camii ve külliyesi olan Eyüp Sultan Camii Külliyesi çevresinde 15.-16. yüzyıllarda gelişen, günümüzde göreceli olarak korunmuş, zaman içinde yoğunlaşmış, aynı zamanda sakinlerinin sosyo-ekonomik özellikleri de farklılaşmış olan özgün 'ESKİ DOKU'dur. Eski dokunun belirgin özelliklerinin görüldüğü ve halen sit alanı olan yerleşme parçası Eyüp'deki 'PLANLI / YASAL' olarak nitelenen alanın önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

Eyüp, Rami, Gaziosmanpaşa, Alibeyköy ve Kağıthane'nin sanayi bölgeleri haline gelmesi sürecinde endüstriyel tesislerde ve inşaat sektöründe çalışmak üzere kırdan kente göçenlerin çalışma alanlarına yaya erişme mesafesinde yerleşmesi ile eski yerleşmeye eklenmiş barınma alanları 'SANAYİ ÇALIŞANLARININ YERLEŞME DOKUSU'dur. Bu konut alanları, özellikle de kentsel büyümenin ilk dönemlerinde, kamunun ya da özel mülk sahiplerinin arazileri üzerinde, planda kentsel donatı alanı olarak belirlenen alanlarda, plansız ve yasadışı olarak ortaya çıkan 'gecekondu' alanlarıdır. Eyüp'teki gecekondu dokusunun özellikleri; bazı kesimlerde araçlı ulaşımı olanaksız kılan, hatta yaya erişimi zorlayan dik eğimli, dolayısıyla yerleşme için güvenli olmayan alanlarda, parselasyon yapılmadan, sokakla doğrudan bağlantı düşünülmeden çevrilen kullanım alanları şeklindedir. Bu doku, bir kısmı saf gecekondu niteliğinde kalmışsa da, zaman içinde büyük oranda dönüşüm geçirmiş, küçük kullanım alanlarında çok ailelik yapılarla İstanbul'un 'PLANSIZ KONUT ALANLARI'na katılmıştır.

Tarihi merkez ile Rami aksındaki sanayi alanları arasında, brüt yoğunluk değerleri 600 ki/ha'ı bulan, 'PLAN KARARLARI KOŞUTUNDA GELİŞMİŞ, ancak KAÇAK YAPILARI da İÇEREN KONUT ALANLARI' yer almaktadır.

Eyüp'te aynı zamanda 'GÖÇMEN KONUTLARI' ile Alibeyköy-Işıkpınar'da yoğunlaşmış 'TOPLU KONUT ALANLARI' ve birbirinden ayrı alanlarda gelişmiş 'HİSSELİ YAPILAŞMIŞ ALANLAR' da mevcuttur.

Sanayileşmenin gereksindiği çalışan nüfu-

sun barınma talebi eski yerleşmeye yöneldiğinde ortaya çıkan durum ise mevcut dokuda yatayda ve düşeyde 'yoğunlaşma'dır. Yoğunlaşma bir parselde birden fazla yapı inşa edilmesi ya da mevcut parsellerin bölünerek yeni parsellerin oluşturulması - 'ifraz' ve/veya parseldeki tek ailelik konut yapısının çok ailelik yapıya dönüşmesi - 'apartmanlaşma' şeklinde ortaya çıkmaktadır. Eyüp'te eski doku üzerinde yeni yapılaşma hakkı tanınmış tüm mahallelerde bu 'KARMAŞIK KONUT DOKUSU' izlenmektedir. Aynı yerleşme parçasında, aynı sokak üzerinde, aynı yapı adasını oluşturan parsellerde bu tür karmaşık yapılaşma 'çevresel ölçek' kavramını ve yapılararası etkileşimi olumsuz etkilemektedir: yüksek kütlelerin gölgesinin açık alanların ve iç mekânların güneşlenmesini engellemesi, büyük ve ağır kütlelerin, özellikle de eğimin iyi denetlenmediği arazide, deprem ve toprak kayması açısından güvenlik sorunu oluşturması ... gibi.

Eyüp'te Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı (1993) kapsamında kalan yerleşme alanında, yukarıda örnekleri verilen, eski doku, gecekondu dokusu, apartmanlaşma, karmaşık doku ... örnekleri yanyana izlenmektedir. Bunların yanısıra bu kesimde yapı adası ortasına doğru genişleyen büyük parsellerde 'Alejandı' uygulamasına raslanmaktadır. Alejandının açıklaması; büyük parsellerde tabanda %25 oranında, dört katlı, yatay ölçüleri bir katta birden çok daireye olanak veren bloklar yapılaşması şeklindedir. Bu lejand ile sit alanına önemli bir yoğunluk yüklenmekte, ancak eklenen nüfusun gereksinmesi olan hizmet alanlarının ayrılması aranmamaktadır, üstelik tanımlanan kütlelerin korunacak doku ile uyum olmayan ölçüleri de önemsenmemiştir. Bu durum kültür varlıklarının görülmesi / gösterilmesi, gelişen koşullara göre özenle değerlendirilerek işlevlendirilmesi ve korunması açısından olumsuzluklar içermektedir.

Eyüp'teki eski yerleşmenin 'sit alanı' olarak nitelenmesi ve kabulü (1979) bu alanın içinde ve çevresindeki her türlü yapılaşmanın koruma bilinci ve yaklaşımı ile karşılaştırılmasını gerektirmektedir; bu ise dokuyu oluşturan tüm öğelerin ölçek, boyutlar, öğelerarası ilişkiler, mimari yaklaşım ... gibi belli başlı

özelliklerinin korunması öngörülen dokuya saygılı ele alınması demektir. Bunun da ötesinde, sağlıklı bir kentsel gelişme yerleşmenin -sit alanı olup olmadığına bakılmaksızın-kentsel yaşamın gerektirdiği hizmet alanlarını (donatıları) içerecek şekilde planlanması ile olanaklıdır.

2.3.2. Eyüp ilçesinin kırsal alanındaki yerleşmelerde;

- eski köy yerleşmelerinin konut dokusu ile
- üst gelir grubuna ait yeni yerleşme dokusu (Göktürk) ve
- yasadışı yapılaşma alanları (Yayla Köyü) bulunmaktadır.

İstanbul'un yerleşik alanı kuzeydeki içmesuyu havzaları ve orman alanları yönünde büyümektedir. İstanbul Metropolitan Alanı genelinde izlenen ve Eyüp'e de yansıyan yapılaşma taleplerinin iki farklı yönü vardır:

i. sınırlı kamu topraklarını, kıyıları, içmesuyu kaynaklarını ve orman alanlarını tehdit eden ve altgelir grubunun barınma gereksinmesine karşılık yapılaşan yasadışı konut alanları,

ii. yasal boşluklardan yararlanarak otonom kararlarla yönlendirilen üstgelir grubunun yapılaşma alanları.

Her iki durumda da kentin havza ve orman alanlarında işgal ve geleceğe yönelik belirsizlikler sözkonusudur. Büyükşehir Belediyesinin ve Eyüp Belediyesinin bu konuda politika belirlemeleri gereği vardır.

2.4. donatı alanları

Eyüp'te donatı standartları çağdaş yaşamın gereklerini karşılamaktan uzaktır. Kabaca 120 bin kişinin yaşadığı Eyüp merkez bölgesinde de, büyük oranda plansız gelişmiş Alibeyköy'de de açık ve yeşil alanlar, eğitim ve sağlık alanları, kültürel tesis (tiyatro, sinema, toplantı salonları ve alanları, kitaplık ...) ve diğer hizmet alanlarının sunumu olması gereken değerlerin çok altındadır. Bu durum Eyüp'te ikamet edenlerin eğitim, sağlık, eğlenme-dinlenme gereksinmelerini yakın çevrelerinde karşılayamamalarına ya da, ulaşım harcamaları ve trafik sorunlarını göğüsleyebilirlerse, İstanbul'un diğer ilçelerine yönelmelerine neden olmaktadır. Oysa planlama ile

sağlıklı bir kentsel ortamı sağlamak, kent yaşamının gerektirdiği hizmet alanlarını (donatıları) barınma alanları ile ilişkili biçimde sunmak olanaklıdır. Aksi durumlar sakinlerin buldukları yerleşmeye yabancılaşmaları, yaşadıkları yerleşmeden uzaklaşmayı hedeflemeleri ile sonuçlanır.

2.5. ulaşım sistemi

Eyüp'te ulaşım hemen hemen tümüyle karayolu üzerindedir. 24 bin hektar alanı kuzeyde ve güneyde, uluslararası trafiği de içeren, ulaşım aksları ile, doğu ve batıda bu iki önemli aksın bağlantı yollarının oluşturduğu eşiklerle sınırlanmıştır. Bu durum, ulaşım açısından avantaj sağlamak bir yana, çevre kirliliği ve yoğunluk nedeniyle ulaşabilme, erişebilme kısıtı yaratmaktadır.

Eyüp'ün eğimi % 40 ları bulan hareketli topoğrafik yapısında vadilerde yer alan ana arterler (Eyüp Bulvarı ve Fahri Korutürk Caddesi) ile konut alanlarına hizmet veren servis yolları doğal yapıdan kaynaklanan ulaşım zorluklarına sahne olmaktadır. Eyüp Sultan Külliyesi çevresindeki yayalaştırılmış bölgenin en başta gelen sorunu ise otopark yetersizliğidir.

İlçe kapsamındaki Hasdal-Kemberburgaz-Yassıören yolu ise kuzeye doğru yayılma eğilimindeki alt ve üst gelir grubu sorunlu konut alanlarını cesaretlendirir niteliktedir.

Yakın geçmişimizde ve günümüzde yaşanan bazı uygulamalar Eyüp'ün kültürel kimliğini önemsemeyen, Eyüp'te prestij kaybına neden olan diğer talihsizliklerdir:

- Boğaz Köprüsü ve çevre yolları ile birlikte öngörülen Haliç Köprüsü'nün genişletilmesi ve katlı kavşağı ile bağlantı yollarının yapımı sırasında sit alanının bir parçası olan Defterdar Mahallesi'nin yerleşme bütününden ayrı düşmesi,
- Haliç kıyısında üst kademedeki, sürekli ve geniş bir sahil yolu uygulaması ile yerleşme - kıyı ilişkisinin koparılması, dört araç izli, refüjlü bu geniş kazıklı yolun yapımı sırasında kıyının beton döşenmesi, bunun sonucunda eski dokunun düşük seviyede kalması ve su yüzeyi ile ilişkisinin görsel olarak da engellenmesi,

• Haliç Operasyonu - 1985 sırasındaki yıkımlarda eski doku örneklerinin ortadan kalkması ...

kapsamlı bir planlama yapılmadan, tarihsel öğeler hesaba katılmadan acele ile girilen uygulamalara örnektir.

2.6. çevre sorunları

Eyüp ilçe sınırları içinde maden ocakları, enerji iletim hatları, sanayi atıkları, çöp alanları, görüntü kirliliği değişik çevre sorunları yaratmaktadır, zemin yapısı depremde afet riski doğurmaktadır.

Eyüp kil, manganez, taş ve linyit ocakları ile İstanbul'un önemli bir maden çıkarım alanıdır. Ancak 15 km. lik Karadeniz sahilinde sürdürülen açık maden işletmeciliği sırasında deniz doldurularak kıyı şeridi değiştirilmekte, bağlı olarak sudaki doğal yaşam ortamı zarar görmekte, İstanbulluların kıyıda yararlanma olanakları kısıtlanmaktadır. Madencilik diğer bir yanı orman alanlarındaki tahribattır. Şüphesiz, bir ülkenin gelişmişliği kaynaklarını değerlendirmesiyle ölçülmektedir. Ancak ekolojik değerlerin önplana çıktığı günümüzde, fayda-maliyet hesabına doğal değerleri katmak yaşımsal bir gerekliliktir.

Eyüp'ün kırsal alanının doğal zenginlikleri; Karadeniz kıyıları, akarsuların tanımladığı havzalar ve ormanlık alandır. Ormanın su kaynaklarının beslenmesi (su rejimi), sağlık ve İstanbullulara dinlenme alanı olarak sunduğu olanakların yanısıra erozyonu (Haliç'in alüvyonla dolmasını) önlemek yönünden de önemli işlevi vardır.

Ormanlık alan, aynı zamanda, 'Bentler' adıyla bilinen tarihi su yapılarını barındırmaktadır. Anıt eser niteliğindeki su kemerlerinin varlığı Kemberburgaz yerleşmesinin adının da kaynaklandığı nedendir.

Eyüp mücavir alanı sınırları içinde bulunan ve Karadeniz sahili boyunca açılan linyit ve doğal kömür ocakları ile taş ocakları ve bunların yerleşme ile bağlantılarını sağlamak üzere yapılan yollar çevrenin ekolojik dengesini bozan kullanımlardır. Buradan elde edilen linyit kömürü düşük kaliteli olup yakıt olarak kirletici bulunduğundan üretim bu yönden de verimlilik içermemektedir. İstan-

bul Metropolitan Alanı'nın sürdürülebilir bir yaşam çevresi niteliğini kazanması açısından 'Kuzey Bandı' olarak nitelenen orman - havza - kıyı kuşağının doğal özelliklerinin ve içerdiği değerlerin korunmasının önemi açıktır.

Enerji iletimi ülkemizde, ucuz olması sebebiyle, havai hatlarla sağlanmaktadır. Ana iletim hatları ve trafo indirme merkezleri, 1960 ve 1983 yıllarında orman alanları üzerinde tesis edilmiş olmakla birlikte, günümüzde büyük oranda Eyüp yerleşik alanının yasadışı gelişmiş kısımları içinde kalmıştır ve risk oluşturmaktadır.

Haliç İstanbul'un en büyük yağmur suyu toplama alanı olarak konut ve sanayi atıklarının doğal iletim kanalı olmuş, bu doğal değer, zaman içinde, metropoliten ölçekte önemli bir çevre sorununa dönüşmüştür. 1980 sonrasındaki Haliç'i temizleme ve temiz tutma çabalarının başarıyla sonuçlanmasının ve kaynak sarfiyatının önlenmesinin Alibeyköy ve Kağıthane vadilerindeki kirletici sanayinin kaldırılması ile olanaklı olduğu kabul edilmeli ve eyleme dönüştürülmelidir.

Eyüp aynı zamanda İstanbul'un Batı Yakası çöp toplama alanıdır. Ayrıştırılmadan toplanan çöplerin vahşi depolama yöntemiyle atıldığı ve yakın geçmişe değin aktif olan Kemberburgaz çöp toplama alanı ile çöpten enerji üretimi hedeflenen Odayeri Durusu, Sazlıdere, Alibeyköy içmesuyu kaynakları ile komşulugu nedeniyle yüzey ve yeraltı suları

Resim 3; Sütlüce'den Eyüp (Foto. A. Geçer)

için kirlilik açısından risk kaynağıdır.

Haliç kıyı şeridi boyunca alüvyon ve dolgu olan bir zemin yapısı olan Eyüp tarihi çekirdeği ile kum ve çakıldan oluşan zemin yapısı üzerindeki Rami-Topçular aksı deprem riski altındadır. Jeolojik yapının yanısıra, Eyüp kent mekanındaki hesapsız kat ilaveleri ile yoğunlaşma ve betonarme yapılarda zemin katlarda işyerlerinin yaygınlığı da deprem riskini artıran diğer faktörlerdir.

Eyüp'te görüntü kirliliğinin unsurları; sit alanındaki anıt eserlerle sivil mimarlık örnekleri ve tarihi mezarlık alanlarındaki sahipsizlik, topoğrafyayı, yeşil dokuyu, silüet değerlerini umursamayan, kültür varlıklarının algılanmasını olumsuz yönde etkileyen kaçak yapılaşma, çatısız, sıvasız-boyasız, bitemeyen (filiz bırakmış) yapılar ve konut alanları ile içiçe sürdürülen üretim faaliyetleridir.

Yukarıda verilen örneklerden, İstanbul'un ve Eyüp'ün kentsel gelişim sürecinde başta gelen güncel sorunlarından birinin mevcut kaynakların korunabilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum gelişmelerin her zaman planlamanın önünde yer aldığı İstanbul'da planlama - uygulama bütünlüğünün sağlanamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Çözüm de bu cümlede saklıdır.

3. PLANCININ GÖREVİ ÇÖZÜM GÖSTERMEKTİR

Bildirinin savı mekânsal yapısı özel ve farklı karakterler gösteren Eyüp'te üçüncü boyutu ve kimlik konusunu ihmal eden planlama yaklaşımının çare olamayacağıdır.

Eyüp'e yeniden tanımlı bir kimlik kazandırılması çabalarında yerleşmenin yukarıda da değinilen fiziksel ve kültürel değerleri potansiyellere işaret etmektedir.

Eyüp ötedenberi dinsel ve dinlenme amaçlı ziyaret mekânıdır. Şöyle ki:

- Eyüp'ün kutsal emanetlerin mekânı vasfına yükselmesi geçmişte yerleşmeye manevi sembolizm ve kılıç kuşanma merasimi ile somutlaşan siyasi bir misyon yüklemiştir;

- Eyüp'teki en yaygın anıt yapı türü olan türbeler ve tarihi mezar taşlarının varlığı yerleşmeye 'yazılı anıt'lara sahip bir açık hava

müzesi karakteri vermiştir;

- Pierre Loti Tepesi İstanbul'un tarihi çekirdeğinin (Tarihi Yarımada ile Söğütözü - Galata arası) seyredilebildiği özel bir konumdadır;

- Eyüp koruma alanı dışında askeri ve ekonomik işlevlerle inşa edilmiş Feshane-i Amire, ülkenin ilk elektrik santrali olan Silah-tarağa Termik Santrali gibi büyük ölçekli sanayi yapıları, 'geçici olarak' (!) kuru gıda toptancılarının kullanımında olan Rami Kışlası ... gibi anıt yapılara da sahiptir.

Ancak; kültür varlıklarının nitelikli bir envanterinin yokluğu günümüzde çıkar çevreleri için uygun ortamı doğuran, prestij kaybına neden olan bir talihsizliktir. Yoğunlaşma sürecinde, yere uygun olmayan yönetmelik uygulamalarından da kaynaklanan, özensiz yapılaşma ile kültür varlıklarının perdelendiği ya da hatalı plan yapımı ve bağlı uygulamalar nedeniyle dokunun ölçek ve özelliklerinin yitirildiği, tarihi merkez kimliğinin değişime uğradığı / örselendiği izlenmektedir.

Eyüp'ün envanteri çıkarıldığında benzerlerinin en önde gelen örneklerinden biri olduğu tescillenecek olan mezarlıkları ve kentsel yaşamın gerekleri doğrultusunda değerlendirilmeyi bekleyen kültür varlıkları stoku zengin bir kültürel mirası insanlığın yararına sunmayı beklemektedir. Yapılması gereken; halen mevcut olan ve olmayan, ancak yeri ve özellikleri belgelenmiş her türlü mimari, yapısal elemanlar ile doku özelliklerinin, bu kültürel çevrenin bütünlüğünün parçası olan toplumsal / yaşamsal özelliklerin izlerinin, maddesel, manevi (duygusal, düşünsel) ve kullanım değerlerine özen gösterilerek, çağdaş ölçülerle değerlendirilmesi, korunarak geleceğe aktarılmasıdır. Eyüp'ün İstanbul'un sosyal ve fiziksel dokusundaki seçkin yerinin / değerinin restorasyonunda korunacak değerlere duyarlılıkla yaklaşılmasının ve işlev kazandırılmasının payı büyüktür.

Haliç ve çevresinde gerçekleştirilen bazı uygulamalar - Haliç'in son noktasında olduğandışı bir İstanbul panoramasına sahip olan Eyüp için de çıkış yollarına işaret etmektedir. Haliç'in sanayiden arındırılması yolunda 1980'li yılların ikinci yarısında başlatılan uy-

gulamalar, 1993 ve 1995 tarihli, 1: 50000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Altbölge Nazım planlarında ve altölçekli planlarda benimsenen yaklaşımlarla Eyüp ile çevresindeki Bayrampaşa ve Zeytinburnu yerleşmelerinden sanayinin desantralizasyonunun yasallaştırılması olumlu gelişmelerden biridir. Haliç'te evsel ve sanayi atıkları ve diğer nedenlerle oluşan dip çamurunun taranması ve kolektörlerle bu ortamdan uzaklaştırılarak temizleme - sağlıklılaştırma çabaları ile Haliç'in suyolu işlevini yeniden kazandırma ve kıyılarını rekreasyon alanı olarak canlandırma çalışmaları ise planlanan kalıcı şekilde yaşama geçirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu yaklaşımın Eyüp'ü ilgilendiren yönü Eyüp'ün 'sanayi çalışanlarının yerleşmesi'ne dönüşmesinde önemli payı olan Rami - Topçular Sanayi Yerleşmesi'nin de sanayinin desantralizasyonu kapsamında hizmet alanına dönüşeceğinin öngörülmesidir. Bu ekonomik kaynaklı dönüşüm Eyüp'teki fiziksel çevrenin sağlıklılaştırılması, sakinlerinin sosyal ve kültürel standardının yükseltilebilmesi açısından bir fırsat olarak kabullenilmelidir.

Eyüp'te yaşayanların temel tüketim maddeleri gereksinmelerini mahallelerinden ya da semtlerinden temin edebildikleri biliniyor. Ancak, açık ve yeşil alan, açık / kapalı spor alanı ihtiyacının, sosyo-kültürel gereksinmelerin karşılığının Eyüp dışında arandığı da biliniyor. Bu durum yerleşmenin sosyal / kültürel niteliklerinin iyileştirilmesi gereğine işaret etmektedir. Sanayiden boşalacak alanların bu eksiğin giderilmesi açısından da değerlendirilmesi gündemde tutulmalıdır.

Sağlıklılaştırma yaklaşımı Eyüp'ün kültürel, sosyal ve ekonomik nedenlerle konut alanı olarak tercih edilmesini sürdürebilmek bakımından önem kazanmaktadır. Sağlıklı, sakinlerinin gereksinmelerine yanıt veren fiziksel çevre kişilerde 'benimseme' duygusunu uyandırır. Yerleşmeyi geçmişi ve özellikleri ile tanıma, farklılıkları konusunda bilinçlenme kişilerde, aynı zamanda, 'sahiplenme' ve 'aidiyet' duygularını da ortaya çıkarır ki bu İstanbul Metropolitan Alanı içinde Eyüp için hedeflenen 'kültür ve hizmet odağı' kimliğinin kazanılabilmesi bakımından bir fırsattır.

Gerçekten de, İstanbul Metropolitan Alanı'nda sanayinin desantralizasyonu ve yerine yeni işlevlerin gelmesi ile ilgili olarak gerçekleşmeye başlayan ekonomik yaşamdaki dönüşüm sanayinin vaktiyle yerleştiği ilçelerin büyük kent içindeki rolünü değiştirecek niteliktedir. Bu süreçte İstanbul'un tarihsel ve kültürel kimliğini canlandırmaya yönelik arayışlar başlamıştır. Haliç'e kıyısı olan ilçelerle Haliç kıyı şeridi ve Eyüp merkez alanında yapılacak bir düzenleme çalışması Eminönü, Fatih, Beyoğlu, Kağıthane ve Eyüp ilçelerinin kültürel ve turistik anlamda bütünleşmesini ve metropol açısından çok önemli kültürel bir merkezin yeniden yapılanmasını sağlayacaktır.

Bu eğilim özellikle Eyüp için çok önemlidir. Haliç ile ilgili sağlıklılaştırma çabaları ve kırsal alanda yaşayanlar da dikkate alındığında, Eyüp'ün bu bütün içindeki yeri büyük-kent bütünü içindeki rolünü değiştirecek niteliktedir. Eyüp'ün koruma kararı alınmış geleneksel dokusunun varlığı ve manevi açıdan taşıdığı özel konum beklenen bu değişim ile örtüşebilecek özellikleridir.

Eyüp İlçesi'nin metropoliten alan içinde bir yanıyla tarihsel ve kültürel değerleri taşıyan bir ilçeyi simgelediği, diğer yandan ise Eyüp'ün daha çok hizmetler sektöründe öne çıkacağı öngörüsü ile önümüzdeki plan döneminde Eyüp'ün sosyal ve fiziksel yapısının değişeceği beklenebilir. Burada kritik olan;

- tarihsel kimlik,
- turizm işlevi ve
- hizmet sektörü

ekonomisi arasındaki uyumun ve bu üçlünün gereksindiği fizik mekandaki koruma, iyileştirme ve dönüşümün sağlanabilmesinde önerilecek yöntemdir. Burada yöntem, günümüzdeki yaygın söyleyişle, koruma-kullanma dengesi olabilir.

Yakın gelecekte Haliç'in kuzeybatı ucunda 'kültürel kimliği öne çıkarılmış bir hizmet ve kültür yerleşmesi'nin varolabilmesi için; kültürel kimliğin çağdaş koşullarda tanımlanmasına dayalı ekonomik kaynaklı dönüşüm ivedilikle değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak kabullenilmelidir.

KAYNAKLAR

- Koç, E., İ. Dinçer, Z. Yenen (1999) İstanbul Metropolitan Alanında Çevre ile Uyumlu Kentleşme Olusunda Eyüp Örneği, Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu -17.19 Şubat'99, İ. Öztürk vd., editörler, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSTAÇ, ss. 125-136.
- Yenen, Z., O. Akin, H. Yakar, editörler (2000) Eyüp, Dönüşüm Sürecinde Sosyal - Ekonomik - Mekânsal Yapı, İstanbul: Eyüp Belediyesi.
- Yenen, Z., H. Yakar (2002) Eyüp'te Ekonomik ve Sosyal Değişimin Fiziksel Doku Aracılığında İrdelenmesi, Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu V - Tebliğler, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 130-139.